

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף פ

משנה: הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה: המוכר לחבירו את 'פירות' השובך שלו, כלומר את היונים שיוולדו בשובך במשך השנה. הקונה צריך להשאיר את 'הבריכה הראשונה' שתיולד. כלומר בשובך יש זוג יונים (זכר ונקבה) שמולידות בכל חודש זוג יונים (זכר ונקבה). הזוג הראשון שנולד נשאר בשובך עם זוג ההורים. כי אם לא ישארו להורים כלל ילדים, הם יברחו מהשובך. והרי הוא לא מכר לחבירו את השובך עצמו אלא רק את הפירות של השובך, ועל כן חלק מה'שובך' זה הזוג יונים הראשונות שנולדות.

פירות כוורת נוטל ג' נחילים ומסרס: המוכר לחבירו את 'פירות הכוורת' של השנה הקרובה, כלומר את הדבורים שיוולדו בכוורת, הקונה מקבל שלושה נחילים של דבורים. כי בימות הקיץ הדבורים יולדות בכל עשרה ימים נחיל של דבורים חדש. הנחיל יושב על הענף, ולוקחים כוורת חדשה ומכניסים את הנחיל לתוכה. כל נחיל שנולד הוא פחות איכותי מהנחיל הקודם לו, ולכן רק השלושה נחילים הראשונים איכותיים מספיק בשביל המכירה.

לאחר מכן המוכר 'מסרס את הדבורים'. כלומר גורם לדבורים האימהות שנשארו בכוורת להפסיק להוליד דבורים, כדי שיתעסקו ביצירת הדבש.

חלות דבש מניח ב' חלות: המוכר לחבירו את החלות דבש שבכוורת, הקונה מקבל את כל החלות חוץ משתי חלות שעליו להשאיר בכוורת, כדי שיהיה לדבורים שבכוורת מה לאכול בימות החורף.

זיתים לקוץ מניח שתי גרופיות: המוכר לחבירו ענפים של עץ זית (כלומר שהקונה יחתוך את ענפי העץ ויקחם לעצמו), על הקונה להשאיר שני ענפים על העץ, כדי שהעץ לא ימות אלא יחזור ויצמח (משום שהוא לא מכר לו את העץ עצמו אלא רק את הענפים של העץ).

גמרא: והתניא בריכה ראשונה ושניה: בכרייתא כתוב שהקונה יונים עליו להשאיר שתי בריכות בשוכך, ואילו במשנה כתוב שעליו להשאיר רק בריכה אחת!

אמר רב כהנא לא קשיא הא לה הא לאמה: המשנה מדברת על הבריכה הראשונה שתיוולד לזוג ההורים שבשוכך, ואילו הברייתא מדברת על הבריכה הראשונה שתיוולד לזוג הילדים שנולדו בשוכך. (והברייתא הרחיבה את דברי המשנה וביארה יותר).

כלומר בסופו של דבר צריכים להישאר בשוכך שלושה דורות (הורים ילדים ונכדים). כי זוג הורים בלי שום ילדים יעופו מהשוכך ולא ישארו בתוכו. וכן זוג ילדים בלי ילדים משלהם גם כן יעופו מהשוכך. וכדי שהשוכך לא יהרס, צריך להשאיר בו את הבנים ואת הנכדים.

קושיא: מאי שנא אמה דמיצטוותא אברתא ואזוגא דשבקינן לה, איהי נמי תיצטוותא אאמה ואזוגא דשבקינן לה: מדוע צריך להשאיר גם את הנכדים? מה ההבדל בין ההורים לבנים? דהיינו כמו שהאמא מספיק לה 'חברה' של בן זוגה ושל הבת שלה, כך גם לבת תספיק 'החברה' של בן זוגה ושל אמא שלה? ומדוע צריך להשאיר לה גם את הבת שתיוולד לה?

תירוץ: אמה אברתא מיצטוותא ברתא אאמה לא מיצטוותא: האם מסתפקת בחברת הבת שלה, אבל הבת לא מסתפקת בחברת האמא שלה (כי האם אוהבת את הבת שלה, יותר מאשר הבת אוהבת את האמא שלה). ולכן צריך להשאיר גם את הבת של הבת. אמנם יותר מכך לא צריך להשאיר, כי לאחר שיש כאן משפחה שלימה, לנכדה כבר יש מספיק חברה עם האמא והסבתא והיא לא תברח מהשוכך.

למדנו במשנה – פירות כוורת נוטל ג' נחילין ומסרס:

שאלה: כמה מסרסן? איך הוא מסרס אותם והורס להם את איבר ההולדה? (והרי אסור לעשות זאת. רבינו גרשום) תשובה: אמר רב יהודה אמר שמואל בחדל: מאכיל את הדבורים חרדל.

אמרי במערבא משמיה דר' יוסי בר חנינא – לא חרדל מסרסן, אלא מתוך שפיהן חד חוזרות ואוכלות את דובשן: החרדל לא מסרס אותן, אלא החרדל טעמו מר ולאחר שהן אוכלות אותו הן אוכלות את הדבש להמתיק את הטעם. ואז הן שבעות מהדבש ואינן עוסקות בפרייה ורבייה אלא ביצירת דבש.

תשובה נוספת: ר' יוחנן אמר נוטל שלשה נחילין בסירוס: אין הכוונה לסירוס של ההולדה, אלא הקונה מקבל את הנחילים באופן 'מסורס' כלומר לסירוגין. נחיל אחד מקבל הקונה ונחיל אחד מקבל המוכר לסירוגין, כדי שלשניהם יהיו זכורים באותה איכות. דהיינו, הקונה מקבל את הנחיל הראשון השלישי והחמישי, והמוכר מקבל את השני הרביעי והשישי.

(שהרי כאמור ככל שהדבורים נולדות מאוחר יותר הן פחות טובות. ולכן אם היה הקונה מקבל את שלושת הראשונים ומוכר את שלושת האחרונים, היה הקונה מקבל רק את האיכותיות והמוכר רק את הגרועות, ולכן הם מקבלים אותם לסירוגין).

במתניתא תנא נוטל ג' נחילין בזה אחר זה מכאן ואילך נוטל אחת ומניח אחת: כברייאתא כתוב שהקונה מקבל את שלושת הנחילים הראשונים ברצף, ולאחר מכן הוא מתחלק עם המוכר לסירוגין, אחד הוא מקבל ואחד המוכר וכן הלאה (עד סוף הזמן שסיכמו ביניהם. יד רמה).

למדנו במשנה - חלות דבש מניח שתי חלות וכו':

אמר רב כהנא דבש בכוורת אינו יוצא מידי מאכל לעולם: דבש בכוורת תמיד נחשב ל'אוכל' של אדם, ולכן הוא תמיד מקבל טומאה (כי הדין הוא שרק מאכל אדם מקבל טומאה). ואפילו שיש זמן שהדבורים אוכלות את הדבש, הוא נשאר בהגדרתו כ'מאכל אדם'.

אלמא קסבר לא בעי מחשבה: מוכח שרב כהנא סובר שהדבש לא צריך 'מחשבה' מיוחדת כדי לעשות אותו 'אוכל', אלא הוא מעצמו נחשב ל'אוכל'.

קושיא: מיתיבי דבש בכוורת אינו לא אוכל ולא משקה: אין לו דין 'אוכל' ולכן הוא לא מקבל טומאת אוכלין, ולא דין 'משקה' ולכן הוא לא מקבל טומאת משקין.

תירוץ: אמר אביי לא צריכא אלא לאותן שתי חלות: כברייאתא מדובר בשתי החלות שמשאירים בכוורת למאכל הדבורים בחורף, שהן באמת לא נחשבות למאכל אדם. אבל רב כהנא דיבר על שאר החלות שבכוורת.

תירוץ נוסף: רבא אמר רבי אליעזר היא: כברייאתא סוברת כרבי אליעזר שכוורת דבורים נחשבת כקרקע. ולכן למרות שהדבש נחשב לאוכל, אבל מכיון שהוא מחובר לקרקע הוא לא מקבל טומאה. (ואילו רב כהנא סובר כחכמים החולקים על רבי אליעזר שכוורת אינה כקרקע ולכן 'האוכל' שבה מקבל טומאה).

דתן כוורת דבורים וכו': כוורת דבורים שחיבר אותה לקרקע בטיט, הרי היא כקרקע לכל ענין. ולכן היא נקנית בכסף שטר וחזקה. וכן לגבי הדינים הבאים.

וכותבין עליה פרוזבול: הדין הוא שהמלוה יכול לכתוב פרוזבול רק אם יש ללווה קרקע. ואפילו קרקע כלשהי של הלווה מספיקה לכך. רבי אליעזר מחדש שאפילו כוורת דבורים נחשבת לקרקע לענין זה (למרות שהיא לא ממש קרקע ואפשר לטלטל אותה, בכל אופן המלוה סומך עליה).

[הרחבת הביאור: מלוה הכותב 'פרוזבול' חובותיו אינם נשמיים בשמיטה. הלל תיקן זאת בגלל שראה שהמלוים נמנעים מלהלוות כסף מחשש שמא הלווה ימתין לשמיטה שתשמט את החוב, ובכך הם עוברים על איסור מפורש "השְׁמֵר לך פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאִמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאֶחָיִךְ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ". ולכן תיקן הלל שהמלווה יכתוב שטר שבו הוא מוסר את חובותיו לבית דין והם יגבו אותם, ואז בעצם המלוה משמש רק כשליח שלהם לגבות את החוב.

הדין הוא שכותבים פרוזבול דוקא אם יש ללווה קרקע. והטעם כי חכמים לא תקנו תקנה לדבר שאינו מצוי, ורוב ההלוואות ניתנות רק באופן שיש ללווה קרקע, שאז המלוה סומך שיהא לו מניין לגבות את החוב. ואפילו קרקע כלשהי מספיקה, כי אפשר לגבות בה שוב ושוב.]

ואינה מקבלת טומאה במקומה: הכוורת לא מקבלת טומאה משום שהיא נחשבת כקרקע, וגם הדבש שבתוכה לא מקבל טומאה כי הוא בטל לכוורת.

והרודה ממנה בשבת חייב חטאת: הרודה את הדבש מתוך הכוורת חייב חטאת משום מלאכת 'תולש'.

וחכמים אומרים: חכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שהכוורת נחשבת 'כלי', ולכן היא מקבלת טומאה, ולכן הרודה ממנה דבש בשבת פטור.

אמר ר' אלעזר מאי טעמא וכו': רבי אלעזר ביאר את טעמו של רבי אליעזר שהרודה דבש בשבת מהכוורת חייב חטאת, על פי הפסוק "וְיִטְבֵּל אוֹתָהּ בְּיַעַרְתָּ הַדְּבָשׁ". הפסוק קורא לדבש 'יער' ללמד שהרודה את הדבש מהכוורת הרי הוא כתולש.

מיתבי דבש הזב מכוורתו אינו לא אוכל ולא משקה: בכרייתא כתוב שאפילו דבש שזב מהכוורת אינו מקבל טומאה.

בשלמא לאביי ניחא אלא לרבא קשיא: לאביי שביאר שמדובר בשתי החלות של מאכל הדבורים, אין קושיא מדוע הדבש לא מקבל טומאה כנ"ל. אבל לרבא שביאר

שהברייתא סוברת כרבי אליעזר שהכוורת כקרקע, קשה. כי הרי הדבש שזב מהכוורת כבר אינו נחשב כקרקע, ומדוע הוא לא מקבל טומאה?

תירוץ: אמר רב זביד כגון שזב ע"ג כלי מאוס: מדובר שהדבש זב על כלי מלוכלך. מכיון שבתוך הכוורת הדבש לא היה נחשב לאוכל (כי הוא היה מחובר לקרקע), וכשהוא זב מהכוורת הוא זב על כלי מאוס, אם כן לא היה מצב שבו הוא היה ראוי למאכל. ולכן בלי מחשבה מיוחדת למאכל, הוא לא מקבל טומאה באופן אוטומטי.

תירוץ נוסף: רב אחא בר יעקב אמר כגון שזב על גבי קשקשין: הדבש זה על חתיכות עצים דקות שקשה לאסוף אותו משם, ולכן בלי מחשבה מיוחדת הוא לא מקבל טומאה. (אמנם אם היה זב על גבי כלי מאוס כן היה נחשב לאוכל).

מיתיבי דבש בכוורתו אינו לא אוכל ולא משקה, חישב עליו לאכילה מטמא טמאת אוכלין, למשקין מטמא טומאת משקין: בברייתא כתוב שאם חשב על הדבש שבכוורת לאכול אותו, הוא מקבל 'טומאת אוכלים', למרות שהוא עדיין בתוך הכוורת.

בשלמא לאביי ניחא אלא לרבא קשיא: לאביי שביאר שמדובר בשתי החלות של מאכל הדבורים, אין קושיא מדוע הדבש מקבל טומאה, כי הוא חושב עליו במיוחד למאכל אדם. אבל לרבא שביאר שהברייתא סוברת כרבי אליעזר שהכוורת כקרקע, קשה. כי המחשבה לא מועילה על דבש שמחובר לקרקע, ומדוע הוא מקבל טומאה?

אמר לך רבא תריץ הכי 'חישב עליו לאכילה אינו מטמא טומאת אוכלין למשקין אינו מטמא טומאת משקין: יש לבאר את כוונת הברייתא להיפך. שאפילו אם חשב עליו לאכילה הוא לא מקבל טומאה, כי הוא מחובר לקרקע. (כוונת הברייתא כך: דבש בכוורת אינו לא אוכל ולא משקה, לענין כך שאם חישב עליו לאכילה הוא יקבל טומאה. אלא הוא לא יקבל טומאה גם אם יחשוב עליו. תוס').

תניא כוותיה דרב כהנא וכו': מהברייתא מוכח כרב כהנא ולא כרבא.

למדנו במשנה – זיתים לקוץ מניח שתי גרופיות:

תנו רבנן הלוקח אילן מחברו: הקונה אילן כדי לקצוץ אותו, עליו להשאיר ממנו קצת למוכר כדי שיחזור ויצמח, ולכן משאיר מהגזע גובה טפח מהקרקע ושם קוצץ.

בכתולת השקמה (= שלא נקצצה מעולם) צריך להשאיר שלושה טפחים כדי שתוכל לחזור ולצמוח. אבל בעץ השקמה שהזקין (= 'סדן') משאיר שני טפחים, לפי שכבר נקצץ בעבר וצמח ודי לו בשיעור זה שיוכל לחזור ולצמוח.

בקנים ובגפנים משאיר מהקשר התחתון שבאילן ולמעלה.

בדקלים ובארזים לא צריך להשאיר, אלא יכול אפילו לחפור מתחת לאילן ולעקור את השורשים, משום 'שאין גזען מחליף' כלומר בכל מקרה לאחר שקוצצים את הגזע למעלה הוא לא צומח שוב, כך שאין זה משנה אם ישאיר או לא.

קושיא: וכתולת השקמה ג' טפחים בעינין?: האם בתולת השקמה צריכה ג' טפחים?

ורמיניה אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית מפני שהיא עבודה, ר' יהודה אומר כדרכו אסור אלא מגביה י' טפחים וקוצץ או גומם מעם הארץ: אסור לקצוץ אותה בשמיטה כי זו מלאכה האסורה בשביעית, משום שהיא שגורמת לה לצמוח. **לדעת רבי יהודה** מותר לקצוץ אותה מעל עשרה טפחים או בגובה הקרקע, כי בשני המצבים הללו הדבר מזיק לאילן.

מעם הארץ הוא דקשי הא אידך מעלי לה: הגמרא מדייקת, משמע שדוקא בגובה הקרקע הדבר מזיק לאילן, אבל מעל הקרקע הוא מועיל לאילן, ואפילו פחות מג' טפחים!

תירוץ: אמר אב"י ג' טפחים מעלי לה, מעם הארץ ודאי קשי לה, מכאן ואילך לא מקשי קשי לה ולא עלווי מעלי לה. גבי שביעית עבדין מידי דודאי קשי לה, גבי מקח וממכר עבדין מידי דודאי מעלי לה: קציצה מעל ג' טפחים מועילה לאילן באופן ודאי. מאידך, קציצה בגובה הקרקע מזיקה לו באופן ודאי. אבל מעל גובה הקרקע עד ג' טפחים ספק אם הדבר מועיל לו או לא, כי יש פעמים שהוא מועיל ויש פעמים שלא.

ולכן לגבי שמיטה אנו לא נכנסים לספק איסור, ומתירים לקצוץ רק באופן שודאי מזיק לאילן. ואילו לגבי קניית ענפי האילן אנו לא נכנסים לספק לכיוון ההפוך, ומשאירים יותר מג' טפחים באופן שודאי יועיל לאילן.

בדקלים ובארזים חופר ומשרש לפי שאין גזען מחליף: הגמרא חוזרת לבאר את דברי הברייתא שהובאה למעלה. שארז אין בעיה לקצוץ אותו כי בכל מקרה הגזע שלו לא צומח מחדש.

קושיא: וארז אין גזעו מחליף? והא דריש ר' חייא בר לולייני - מאי דכתיב "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה"? אם נאמר תמר למה נאמר ארז? ואם נאמר ארז למה נאמר תמר?: מדוע הפסוק ממשיל את הצדיק גם לתמר וגם לארז? ורבי חייא בר לולייני משיב -

אילו (היה) נאמר ארז ולא (היה) נאמר תמר, הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות, לכך נאמר תמר. ואם (היה) נאמר תמר ולא (היה) נאמר ארז, הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף, לכך נאמר ארז: 'אין עושה פירות' ביחס לצדיק הכוונה שהוא לא יקבל שכר על מעשיו. ו'אין גזעו מחליף' הכוונה שאם הוא יפול בחטא הוא לא יוכל לקום, (אך האמת היא ש'שבע יפול צדיק וקם').

על כל פנים מוכח שעץ ארז גזעו כן מחליף!

תירוץ: אלא הכא במאי עסקינן בשאר מיני ארזים: הברייתא מדברת בסוג ארז שאין גזעו מחליף, ואילו הפסוק דיבר על סוג ארז שגזעו כן מחליף. וכמו שאמר רבה שיש עשר סוגי ארזים.

כדרבה בר רב הונא. דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב "מיני ארזים הן. שנאמר "אתן במדבר ארז שיטה והדס ועץ שמן אשים וגו': הגמרא דורשת את שמות העצים שבפסוק הבא כשמות של ארזים שונים. "אתן במדבר ארז שיטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדקה ותאשור יחדו" כדלהלן.

'ארז' = 'ארזא'. 'שיטה' = 'תורניתא'. 'הדס' = 'אסא'. 'עץ שמן' = 'אפרסמא'. 'ברוש' = 'ברתי'. 'תדהר' = 'שאגא'. 'ותאשור' = 'שורבינא'.

קושיא: הני ז' הוי: בפסוק מנויים רק שבעה סוגים!

תירוץ: כי אתא רב דימי אמר הוסיפו עליהן אלונים אלמונים אלמוגים: חכמים הוסיפו עוד שלושה סוגים. והגמרא מבארת אותם.

'אלונים' = 'בוטני'. 'אלמונים' = 'בלוטי'. 'אלמוגים' = 'כסיתא'.

איכא דאמרי: שהוסיפו את שלושת הסוגים הבאים - ערונים, ערמונים, אלמוגים. והגמרא מבארת אותם.

'ערונים' = 'ערי'. 'ערמונים' = 'דולבי'. 'אלמוגים' = 'כסיתא'.